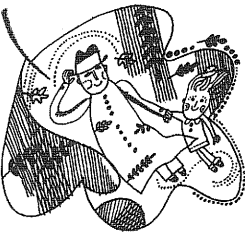

HOUSENKA

Housenka je housenka, má pořád chuť k jídlu, když jí někdo pozve ke stolu, nenechá se dvakrát pobízet, ale za chvíli má znovu hlad, a tak se jedná taková housenka rozhodně, že přijme místo v zelenině, kde je velké skladiště zeleniny, ale moc toho neprodá, to si můžete myslet, housenka je housenka, není ostatně co prodávat, housenka na to stačí sama, vypadá hezky, jde jí to k duhu, má výbornou náladu a myslí si, to byl výborný nápad, přijmout takové místo, tolik dobrát jsem ještě nikdy nejednou nesnědla, ale nic netrvá věčně, každého dne musí skládat účty, pořádek musí být, nikdo si nemůže dělat, co by chtěl, ale housenka se usmívá, jako by se nic nestalo, a říka, moment, jdete zrovna nevhod, mám nejméně čas se zakuklit, nemůžu být donekonečna housenkou, nic netrvá věčně, pořádek musí být, ostatně nehoří, potom to vyřídíme, a tak se zakuklí a nezbyvá než čekat, čekat týdny a měsíce, a nejednou je tady krásný motýl, elegantní motýl, který říká, dovolte, co je mi po nějakých nesrovnalostech, co je mi do nějaké zelené housenky, nikdy jsem jí ani neviděl, a odletí, jako by se nic nestalo.

(M. Macourek: Pohádka, MF, Praha 1971, str. 157)

VITEZSLAV NEZVAL

Krásné peří, nes mě, nes nad střechy až do nebes, nes mě v nedozírnou výšku, jako nosíš pampelišku.

Nes mě vzhůru nad zvony, jako nosíš balóny, jako nosíš vonné listí, jako hvězdy, když se čistí.

Nes mě jako motýly, kteří tolik užili, když je nesl světem vánek, že jsou blankytní jak spánek.

Nes mě jak list jetele, nes mě do mé postele, která jenom metr měří, nes mě, nes mě, krásné peří.

Z knížky Anička skřítek a Slaměný Hubert

ORIENTACE
AMATÉRSKÉ TVORBYKUKLY, HOUSENKY, MOTÝLI
A TI DRUZÍ (TOTIŽ DĚTI)

aneb

Metodická ukázka očima
postižených (totiž vedoucích)

Když jsme byly postaveny před úkol předvést tzv. metodickou ukádku, propadly jsme panice. Co ukážeme? Co když to nevjdě a děti se „nechytí“? Co takhle vzít něco osvědčeného, vyzkoušeného (ale to se pak pozná a děti se třeba začnou předvádět)? Začínaly jsme vzpomínat na nejrůznější cvičení a improvizace, které jsme s dětmi dělaly nebo viděly, ale nikam jsme nedospěly. Snad jen k poznání, že v časovém limitu metodické ukázky (počítaly jsme zhruba s hodinou) se nestihne skoro nic. A tak jsme to vzaly jinak a stanovily jsme si pro sebe několik „zásad“, kterých se budeme držet:

1. Méně je více.
2. Nemáme ukázat, co všechno děláme, ale jak to děláme (tedy třeba i to, jak zápasíme se situací, kdy se děti „nechytí“ nebo kdy se začnou předvádět).
3. Vybereme si jedno téma, které budeme rozvíjet.
4. Musíme nechat prostor tomu, co vznikne.
5. Musíme (= my i děti) vzít na vědomí diváky a to, že budeme v odlišné situaci než na normální zkoušce doma.

Už ani nevíme, jak jsme přišly na téma Motýli (snad proto, že jsme při plánování ukázky mluvily o všem možném a mimo jiné i o krásných skleněných motýlech, kteří ten týden zrovna viseli za výkladem Díla), ale téma bylo tady a mohly jsme začít plánovat. Děti, s kterými jsme měly metodickou ukádku dělat, jsou členy 2. oddílu souboru PIRKO — osm kluků a devět děvčát ve věku 11—13 let, většina z nich je v souboru od sedmi let, nejsou tedy žádnými nováčky. Můžeme počítat s určitými zkušenostmi, s vzájemným porozuměním, s vytvořeným způsobem spolupráce.

Téma tedy bylo, ale zase se ukázalo, že je příliš obsáhlé na jednu metodickou ukádku, že skýtá nepřehledné množství dílčích námětů a mohly jsme se rozhodnout: Buď s dětmi začneme pracovat na tématu na zkouškách od místa, kam se dostaneme, budeme pokračovat při ukázce (předchozí průběh vysvětlíme), nebo ukážeme úplný začátek, první uvedení do tématu. Nakonec jsme se rozhodly pro způsob druhý, i když možná riskantnější. A tak postupně vznikala jakási osnova hodinové metodické ukázky, kterou pšně v podobě, jak jsme si ji zapísaly, zveřejňujeme:

1. Uvolnění a soustředění. Ležíme na zemi, představujeme si, že ležíme na louce, co všechno kolem sebe vidíme, cítíme, slyšíme, co se kolem nás děje (děti volně vyprávějí). Zaměříme svou pozornost na motýly, kterých je kolem plno, všimáme si, jak létají, jak vypadají, co všechno dělají (děti volně vyprávějí).

2. Pohybové cvičení na tělesný pocit (např. uvolnění a uvolnění), uvědomění si tělesného pocitu. Jsme pořád na stejné louce s motýly. Když jsou na louce motýli, musely tam být napřed housenky a potom kukly. Jsme housenky, pohybujeme se jako housenky, uvědomujeme si pocit z pohybu, z omezení pohybu, něco se s námi děje, něco nás obaluje, zakukliujeme se. Uvnitř kukly se s námi něco děje, měníme se v motýly, kukla je nám malá, chtějí bychom se dostat ven, ale kukla je pevná, tisní nás. Kukla praská, konečně máme volnost, můžeme se protáhnout a vzlétnout. Najdeme si každý na louce květinu, kam se posadíme.

3. Pohybové cvičení na tělesný pocit, čtení rytmu. Hudba Jiřího Stivína z desky Zvěrokruh — skladba Vzduch. Jsme stále motýli, kteří sedí na své květině, kolem nás létá plno dalších motýlů, sledujeme jejich let zrakem, když budeme chtít, můžeme i sami vzlétnout, hudba určuje to, co se na louce děje.

Vyprávění o tom, co se dělo. Sedíme v kroužku a vyprávíme si o svých pocitech, o tom, jaký jsme byli motýl, co jsme jako motýli dělali atd.

4. Obměna předchozích cvičení (2 a 3). Nejsme celí motýlem, housenkou, kuklou, ale jen jedna naše ruka.

5. Práce s materiálem, s rekvizitami. Stejně téma (housenka, kukla, motýl). Každý dostane kus hedvábného papíru a udělá z něj housenku, housenka se zakuklí a vylihne se motýl. Všichni pracujeme současně, postupně začne slabě hrát Stivínova hudba, předpokládáme, že děti spontánně přejdou při hudbě k létání, začnou jednat.

6. Slovní formulování tělesných pocitů. Sedíme v kruhu a společně se snažíme nalézt slova pro vyjádření pocitů housenky, kukly, motýla — zvlášť i ve srovnání, pokoušíme se formulovat „názor na svět“ housenky, kukly a motýla.

7. Výtvarná činnost. Kolem nás je plno papírových motýlů, uděláme si ještě další — ze všeho, co tady najdeme, co máte v kapse atd. A svému motýlovi dělat taky odborný název, ale můžete mu říkat, jak chcete.

8. Rozhovor o motýlech, které děti vyrobily. Proč volily právě tyto předměty a materiálu, otázka vnější a vnitřní podobnosti — co všechno připomíná motýl a co všechno připomíná motýla. Proč?

9. Práce s literaturou. Na rozhovor naváže četba Nezvalových próz Bělásek a Babočka admirál — otevřený námět na další práci na zkouškách.

Je velmi těžké popsat průběh hodiny, když jsme byly jejími přímými účastníky, spoluhráči. Můžeme mluvit jen o našich pocitech, doplnit k jednotlivým bodům své poznatky z toho, co se dětem dařilo, co samy rozvíjely a čím se nechaly inspirovat a naopak i to, s čím měly problémy a co nám nevyšlo. V některých chvílích jsme narazily na situaci, kdy bychom mohly opustit stanovenou osnovu a rozvíjet dále to, co vzniklo, to, co nás právě napadlo. Normálně bychom

to na zkoušce udělaly a udělaly bychom to i v metodické ukázce, kdyby tentokrát nešlo o situaci, kde by už přítomnost diváků vadila (otázky typu — co je smyslem života, jakou roli hraje jídlo, krása, co je to užitečnost, užitečnost pro koho — otázky, které jsme se obávaly probrat bez atmosféry soukromí).

Jak tedy probíhala naše metodická ukázka?

1.—2. S uvolněním a soustředěním dětí nebyly problémy — jsou zvyklé tímto způsobem pracovat, vyhovovalo jim navození pocitu napětí a uvolnění motivované konkrétní představou housenky, kukly a motýla. Nebylo nutné dávat příliš mnoho slovních pokynů, po navození pocitů přešly děti spontánně k pohybu.

3. Při zadání úkolu byla dětem ponechána velká volnost, jejich jednání bylo závislé na individuálním pocitu a potřebě jednat. Dvě z dětí jen seděvaly let motýlů a samy se nepohybovaly.

4. Děti se postupně více a více soustředěly, „zabydly se“ v tématu. Objevily se tendence navazovat kontakt s ostatními, zatím jen mimoslovně. Navazování kontaktu, vymyšlení a rozvíjení příběhu jsme si ponechaly do některé z dalších hodin.

5. Při práci s materiálem bylo na dětech vidět, že mají chuť ukázat svou práci ostatním a podívat se, co kdo dělá. Proto jsme nechaly děti posadit se do kroužku a každý ostatním ukázal housenku, zakuklení a navození motýla z kusu papíru. Vynechaly jsme létání motýlů při Stivínově hudbě. I k práci s papírem se budeme vracet a dále ji rozvíjet.

Zároveň nás v této chvíli napadlo využít kusů látek, s kterými při improvizacích často pracujeme (kukla zamotaná do látky, motýlů křídla).

6. Seděly jsme se s dětmi do kruhu a přišla jedna z pro nás nejdůležitějších částí hodiny. Měly jsme se dozvědět, jestli jsme doposud vedly hodinu správně, jestli se nám podařilo zprostředkovat dětem dostatek zkušenosti z pocitu housenky, kukly a motýla. Byly jsme velmi příjemně překvapeny. Děti začaly okamžitě vyprávět, diskutovat

mezi sebou a s námi. Pocity měly velmi podobné, i když je pojmenovávaly různými slovy. U housenky mluvily o pocitech tloušťky, lenosti, omezeného pomalého pohybu, u kukly o napětí, tlaku, přeměně, u motýla o lehkosti, volnosti atd. Postupně přecházela debata k hledání „životní filozofie“ housenky, kukly a motýla. Je nemožné popsat, jak rozhovor probíhal, snad jen některé formulace, které jsme si poznamenaly a které charakterizují v podstatě celou debatu: Housenka: Všechno na světě je k jídlu. Jíst, jíst, jíst! Nejdůležitější věc je jídlo. Kukla: Ten svět je tak malý. Potřebuji víc místa. Něco mě tlačí.

Motýl: Vznášet se je krásné. Je lepší vidět všechno z výšky. Krása a lehkost.

Mluvily jsme o tom, jak se na housenku a kuklu dívá motýl, který obě předchozí stadia prožil, jak se dívá housenka na motýla, když ještě netuší, že jednou také bude motýlem, atd. atd.

Protože se nám rozhovor líbil a nechtěly jsme jej násilně přerušit, rozhodly jsme se v tom okamžiku opustit plánovaný program (i času zbývalo málo) a pokračovat v rozhovoru a hodinu uzavřít jinou prázou, kterou jsme měly v zásobě na některou příští hodinu. Šlo o pohádku Miloše Macourka Housenka. Pohádka jsme si dvakrát přečetli, srovnávaly jsme jí s tím, co jsme samy o motýlech během hodiny zjistily, děti se pokoušely pohádku interpretovat vlastními slovy s použitím hedvábného papíru — housenky, kukly a motýla.

Během práce v této hodině nás samozřejmě napadly další a další možnosti, konkrétní cvičení a hry. Příští zkoušku (už zase v domácím prostředí a bez diváků) jsme zaměřily na vyrábění motýlů a použití vyrobených motýlů jako loutek. V klubovně PIRKA teď visí krásná sbírka vzácných exemplářů motýlů, jako je např. elektronkus perus — pěťák elektronkový, ohryzkus vulgus — ohryzkovec obecný, mašličkovec žlutobílý a další. Ale to už je jiná kapitola.

DANA SVOZILOVÁ a SYLVA MACKOVÁ, vedoucí jedné ze skupin souboru PIRKO z Brna

CVIČENÍ A HRY

lze třídit podle různých kritérií. Připomeňme ty nezákladnější a z hlediska praxe nejužitečnější:

1. Základním kritériem jsou cíle, respektive funkce, na něž cvičení a hry mohou působit. Tak jsou koncipovány *Receptář dramatické výchovy* MILOSLAVA DISMANA (SPN, Praha 1976), který uspořádala Eva Machková, a publikace *EVY MACHKOVÉ Dramatické hry a improvizace* (SKKS, Praha 1978), *Zásobník dramatických her, cvičení a improvizací* (OKS Praha-západ, Praha 1983 = druhé, upravené vydání předchozí publikace) a *Pionýrská scéna* (ČÚR PO SSM-MF, Praha 1979). V Zásobníku jsou např. tyto skupiny cvičení a her: Rozehřátí, uvolnění a soustředění. Objevování sebe a okolního světa. Pohyb a pantomima. Kontakt, mimojazyková komunikace a skupinové čtení. Plynulost řeči a slovní komunikace. Tvořivost. Charakterizace. Improvizace s dějem. Pomocná cvičení. Obdobně, i když ne zcela důsledně třídí cvičení a hry také HANA BUDÍNSKÁ ve své kartotéce pro loutkáře nazvané *K činnosti zdjímavých kroužků loutkového divadla* (ÚDPM JF, Praha 1984).

2. Další možností, jak třídit cvičení a hry, je to, zda se týkají jedince, nebo zda vyžadují kontakt. JOSEF MLEJNEK rozlišuje ve své *Dětské tvořivé hře* (KKS, Hradec Králové 1981) dvě základní skupiny her: hry bez kontaktu s partnerem a hry s komunikativními prvky. V rámci jednotlivých skupin pak po každém názvem hry dodává, k čemu může sloužit, jaký cíl sleduje, na jakou funkci působí.

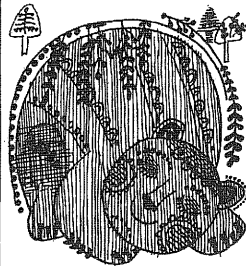
3. Jinou možnost klasifikace cvičení a her nabízí kritérium oboru, respektive materiálu. S nímž hra především počítá a pracuje. Tak bychom získali tyto skupiny cvičení a her: Hry pohybové. Hry zvukové (včetně využívání hudebních nástrojů) a hry, v nichž se využívá hlasu (včetně zpěvu). Slovesné hry a hry využívající literaturu. Výtvarné hry. Dramatické hry včetně her specificky loutkářských.

Tuto dvoustranu připravuje Jaroslav Provažník

„ŘEKL BYCH,

že v nejpříjemnějších chvílích svého života nedělám nic méně užitečného, než je hledání klíče ke kráse, pro kterou stálo za to žít, stojí za to žít.“

(Vítězslav Nezval: Z mého života, CS, Praha 1959, str. 9)

KDYŽ UŽ JE ŘEČ O MOTÝLECH,

připomeňme, že výtvarník Zdeněk Seydla napsal o nakreslil zvláštní sadu motýlů, mezi nimiž najdeme např. pipineku dulinkovou, bilibána ambažurového, epoletového polavče, kakose rákosovou, kotosilku omeřlovou a další a další. Celý cyklus prý z kresbiček se jmenuje Motýl pana Aprila a najdete ho ve velice vzorovaném sborníku povídek, pohádek a veršů pro děti Povídky, že mu hráli, který uspořádala Olga Hejná o v roce 1969 vydalo nakladatelství Albatros v Praze. Z autorů, kteří na sborník spolupracovali, jmenujeme alespoň: Zdeňka Adla, Ilonu Borskou, Václava Čtvrtka, Hanu Doskočilovou, Miroslava Florianu, Hermínu Frankovou, Jiřího Havla, Svatopluka Hrnčíře, Josefa Kainara, Milenu Lukešovou, Miloše Macourka, Ljubu Štíplovou, Alenu Vostrou, Janu Stroblovou, Pavla Srutu. Mezi výtvarníky tohoto sborníku najdeme Stanislava Kolíbalu, Jitku Kolínskou, Květu Pacovskou, Zdenka Seydla a Helenu Zmatlíkovou. (jp)

ILUSTRACE JOSEF PALEČEK